

פדיון שבויים - מקורות טקסטואליים לדיון

תפילה:

אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה
העומדים בין בים ובין ביבשה
המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה,
ומאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה
השתא בעגלא ובזמן קריב (עכשיו במהרה ובזמן קרוב)

רקע

בראשית יד, יא-טז - מלחמת 4 המלכים ב-5 המלכים:

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת־כְּלֵי־רֶכֶשׁ סֹדֶם וְעַמֹּרָה וְאֶת־כָּל־אֲכָלָם וַיֵּלְכוּ:

(יב) וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רַכְשׁוֹ בְּוַדְאֵתִי אֲבָרָם וַיֵּלְכוּ וְהוּא יָשֵׁב בְּסֹדֶם:

(יג) וַיְבֹא הַפְּלִיטִי וַיִּגַּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׁכַן בְּאַלְנֵי מִמְרָא הָאֱמֹרִי אָחִי אֲשֶׁל וְאָחִי עֵנֶר וְהֵם בְּעֵלֵי בְרִית־אַבְרָם:

(יד) וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיִּרַק אֶת־חֲנִיכָיו וַיִּלְדִּי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וַיְשַׁלֵּשׁ מְאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּוָן:

(טו) וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּפְּסוּ וַיִּרְדָּפּוּ עַד־חֹבֶבָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק:

(טז) וַיָּשֵׁב אֶת כָּל־הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וְרַכְשׁוֹ הַשֵּׁיב וְגַם אֶת־הַנְּשִׂימ וְאֶת־הָעָם:

ישעיהו לה, י

וּפְדוּנֵי יְהוָה יִשְׁבוּן וְכָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֵאשִׁים שְׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂיִגּוּ וְנָסוּ יְגוֹן וְאֲנָחָה:

.....

א. "אין לך מצווה גדולה כפדיון שבויים" - ביסוס כמצווה

1) משנה תורה לרמב"ם, ספר זרעים, הלכות מתנות עניים, פרק ח', הלכה י'

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן,

ואין לך מצווה גדולה כפדיון שבויים,

שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים, ועומד בסכנת נפשות.

ומי שמעלים עיניו מפדיונו, הרי זה עובר על "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" (דברים טו, ז),

ועל "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז),

ועל "לא ירדנו בפרך לעיניך" (ויקרא כה, נג),

ובטל מצות "פתח תפתח את ירך לו" (דברים טו, ח),

ומצות "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה, לו), "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ו"הצל לקוחים למות" (משלי, כד, יא)

והרבה דברים כאלו. ואין לך מצווה רבה כפדיון שבויים.

לדיון:

- מה המשמעות של "מצווה גדולה"? האם פדיון שבויים הוא מצווה גדולה בעינינו?

- מה צריך למכור - אז והיום - בשביל לפדות שבויים?

2) שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רנ"ב, סעיף ג'

כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכן שאפשר להקדים - הרי כאילו שופך דמים.

3) תוספתא תרומות ז, כג

סיעה [=קבוצה] של בני אדם, שאמרו להם נכרים: "תנו לנו אחד מכם ונהרגהו, ואם לא תתנו לנו אחד - הרי אנו

הורגין את כולכם" - יהרגו כולן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

ב. סייגים

חרף חשיבותה של מצווה זו, קבעו לה חכמים מספר סייגים, שהבולט בהם הוא "יותר על כדי דמיהן":
אין פודין אַת הַשְּׁבוּיִין יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְמִיָּהוֹן [= ביותר כסף ממה שהם שווים], מְפַנֵּי תְקוּן הָעוֹלָם.
— משנה, מסכת גיטין, פרק ד', משנה ו'

בגמרא (גיטין מה, א) התלבטו האם האיסור הוא:
א. שלא יפלו כעול על הציבור לשחררם בדמים מרובים (כסף רב)
ב. או שמא יש בשחרורם משום עידוד לנכרים ליצור גל חטיפות

להלכה הוכרע כטעם השני, כפי שכותב הרמב"ם:
אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן, מפני תיקון העולם – שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם.
— משנה תורה לרמב"ם, ספר זרעים, הלכות מתנות עניים, פרק ח', הלכה י"ב

לדין:

איך אפשר לקבוע כמה שווים השבויים? האם ניתן לכמת חיי אדם? אילו היבטים יש לשקול?

דוגמה לסייג "יותר על כדי דמיהן": סיפור המהר"ם מרוטנברג

המהר"ם מרוטנברג (ר' מאיר בן ברוך (1215-1293) נולד בעיר וורמס שם שימש אביו כרב. כיהן ברבנות במקומות שונים, ובסופו של דבר נחשב כרבה של כל יהדות אשכנז.
בזקנתו החמירו הרדיפות בגרמניה, היהודים נחשבו לעבדי המלך, ומהר"ם חפץ להגר, ואולי אף לעלות לארץ ישראל. מומר שהלשין עליו בעת שכבר הגיע לאיטליה הביא להחזרתו לגרמניה ולהשמתו בכלא באלזס.
הקיסר רודולף הראשון תבע סכום עצום כדי לפדות אותו, ומהר"ם לא הסכים בשום פנים שסכום זה ישולם, כדי שלא תהפוך סחטנות השלטונות למשתלמת. הכלל התלמודי שהנחה אותו היה ש"אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון עולם". כתוצאה מכך היה כלוא עד סוף ימיו, שבע שנים לאחר מאסרו. בתשובותיו באותה תקופה הגדיר עצמו "יושב חושך צלמוות", "העני הנשכח מכל טוב, אסקופה הנדרסת". גם אחרי פטירתו סרבו השלטונות לאפשר את פדיון גופתו. דבר זה ניתן רק ארבע עשרה שנה לאחר מותו, כאשר עשיר בשם אלכסנדר ווימפן תרם את רוב רכושו למטרה זאת, ובתמורה זכה להיקבר ליד המהר"ם.

סייגים לסייג:

אברהם צבי הירש אייזנשטט¹, בספרו פתחי תשובה, יורה דעה, רנב, ס"ק ד: [פתחי תשובה עוד קישור](#)
"במקום דאיכא למיחש לקטלא - פודין" - כלומר אם מדובר בסכנת חיים מיידית לשבויים, ולא רק בהמשך שביים, אין מקום לשיקול של 'יותר מכדי דמיהם', ויש לפדותם מיד.
הרב מודע אומנם לאפשרות שאם במצב של סכנת נפשות כן פודים - אז השוים דווקא ירצו להרוג את השבויים, כדי שיפדו יותר מכדי דמיהם, אך פוסק כי למרות החשש למניפולציה, יש לפדות.

מקרים יחודיים בסוגיית השבי:

1. אם השבוי רוצה לשלם בעצמו, או בעל עבור אשתו, את המחיר המופרז - האם מותר לו לדעתכם?
2. "שבוי סדרתי" - אדם הגורם לעצמו להיות שבוי פעם אחר פעם - למשל אם הוא מוכר את עצמו או נלקח לכלא עקב גניבה, חוב או כל פשע שביצע בכוונה - בפעם השלישית אין חובה לפדותו.
דבר זה אמור כאשר אינו בסכנת חיים, אבל במקרה ששוביו רוצים להורגו והוא נמצא בסכנת חיים, חובה לפדותו אפילו אחרי כמה פעמים.
3. מידת מחויבותה של המדינה לחייליה שנשבו - הרחבה להלן.

¹ אמצע מאה 19, פרוסיה

ג. פדיון שבויי צה"ל

בשאלת ההיתר לפדות את שבויי צה"ל יותר מכדי ערכם, כותב הרב שאול ישראל:

כיון שחיילינו יצאו למלחמה בשליחות המדינה ומטעמה, להגנת העם היושב בציון, הרי קיימת ועומדת התחייבות בלתי כתובה, אבל מובנת מאליה, שכל אמצעים שיש בידי המדינה עליה לעשות (בגבולות סבירים שאינן פוגעים בבטחונה הכללי) כדי לפדותם במקרה שיפלו בשבי. וכשם שקיימת התחייבות במקרה של היפגעים חס ושלום במלחמה, הן לא נופל מזה החיוב לנקוט כל פעולה שהיא לשם הוצאתם מן השבי [...]. וכיון שמה שהמדינה יכולה לעשות בזה הוא מכוח החיוב שקבלה על עצמה תמורת השירות שלהם, הרי אין זה אלא כאילו הם פודים את עצמם, שבזה כמבואר לעיל לא קיימת שום הגבלה, ולא שייך בזה התקנה ש"אין פודין את השבויים יותר על דמיהם".

— "היש להיענות לסחטנות בפדיון שבויים ובני ערובה?", תורה שבעל פה יז (תשל"ה), עמ' סט-עו

הרב ישראלי מחדש שיש חובה מוסרית עמוקה ביותר של המדינה כלפי חייליה, המחרפים נפשם במאבק על בטחונה. מכח מחויבות זו, משתנים כללי המשחק המקובלים, ומתקבלת פרספקטיבה הלכתית שונה מהמקובל.

לעמדה זו, לפיה מכח הברית המיוחדת שיש בין המדינה לחייליה ניתן אף לחרוג מגדר של "פודין יתר על כדי דמיהם" הצטרפו לימים גם הרב חיים דוד הלוי, ולאחריו הרב גורן.

לדיון:

- מצב השבי מחדד את המתח שבין האינטרסים של הפרט (השבוי או בני משפחתו) לבין האינטרסים הרחבים של הקבוצה. איפה זה פוגש אותנו היום?
- מה בין פדיון שבויים וסולידריות חברתית?

בבלי, גיטין, נ"ח ע"א

תנו רבנן:

מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי.

אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי, וקווצותיו סדורות לו תלתלים.

הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: 'מי נתן למשסה יעקב וישקאל לבָּזְזִים?' (ישעיהו מב, כד).

ענה אותו תינוק ואמר: '...הלווא ה' זו תטאנו לו, ולא אָבוּ בְּדַרְכֵי הַלֹּךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרַתוֹ' (שם).

אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל. העבודה, שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו!

אמרו: לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל.

ומנו [=ומיהו]? רבי ישמעאל בן אלישע.

לדיון:

- למה נותנים סייגים למצוות פדיון שבויים? האם כיום יש סייגים כאלה?
- איך מתייחס ר' יהושע בן חנניה לסייגים אלה?
- כיצד לדעתכם צריך לנהוג היום בסוגיית פדיון השבויים? מה השתנה בין אז להיום?